

27. Die Gestaltende hand // Praca Ręczna w szkole. – 1934. – № 1–2. – S. 117–120.
28. Koło Złoczowskie / Sprawy z posiedzeń Kół / Sprawy Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych (TNSW) // Muzeum. – 1907. – Tom I. – S. 135–139.
29. Koło Żywieckie / Sprawy z posiedzeń Kół / Sprawy TNSW // Muzeum. – 1911. – Tom I. – S. 21–23.
30. M. M. Z Tow. Naucz. Angielskich // Muzeum. – 1908. – Tom II. – Z. 5. – S. 642–645.
31. Materiały do organizacji szkolnictwa zawodowego. – Lwów: Ministerstwo W.R. i O.P. – 1076 s.
32. Pedagogické rozhledy // Muzeum. – 1911. – Tom I. – Z. 2. – S. 206–208.
33. Piasecki E. Hygiena pracy ręcznej w szkole // Muzeum. – 1911. – Tom III. (Dodatek 7.) – S. 31–36.
34. Przanowski W. Dla czego i jak należy uczyć robót ręcznych w szkołach ogólnokształcących // Praca ręczna w szkole. – 1928. – №1. – S. 3–22.
35. Przyłuski J. Odrodzenie młodzieży przez roboty ręczne (slöjd).-Warszawa, 1903. – 52 s.
36. S. Z. Grävell Dr., Zwölf Leitsätze zur Reform der höheren Schulen // Muzeum. – 1905. – Z. 3. – S. 276–278.
37. Sprawozdanie z XX Walnego Zgromadzenia TNSW // Muzeum. – 1904. – 84 s.
38. Taubenszlag R. Ujecie krytyczne zasad szkoły pracy Johna Dewey'a // Muzeum. – 1929. – Z. 3. – S. 162–183.
39. Wiadomości bibliograficzne // Muzeum. – 1911. – Tom I. – Z. 2. – S. 227–228.
40. IV Walny zjazd członków i sympatyków sekcji nauczycieli robót ręcznych i rysunków zw. Polskiego naucz. szk. pow. // Praca Ręczna w szkole. – 1930. – № 3–4. – S. 122–124.

УДК 378.1

Кравченко Т.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена актуальній проблемі статевого виховання школярів. Автором розглянуто основні теоретичні положення статевого виховання підрастаючого покоління в контексті вітчизняної педагогічної науки другої половини ХХ століття.

The article is represents a problem of sexual education of schoolmates. The author is devoted the basically theoretic aspects of sexual education in the pedagogic of second half XX century.

Протягом тривалого часу вітчизняна педагогіка мала “позастатевий” характер: у виховному процесі школи особливості психосексуального розвитку дитини не бралися до уваги, а самі школярі отримували елементарну інформацію гігієнічного характеру.

З кінця 50-х років ХХ століття педагогічна наука повертається до вивчення теоретичних питань статевого виховання школярів і намагається віднайти ефективні шляхи реалізації його завдань у межах сім’ї та школи.

Причиною такого перегляду наукових позицій у педагогіці став період “відлиги”, яка, на думку академіка О.Сухомлинської, “викликала до життя часткову демократизацію різних аспектів радянського суспільства... надала могутнього стимулу творчій інтелігенції для розвитку ідей, що відштовхувалися від особистісного вибору, власних інтересів і потреб” [8: 62].

Метою даної публікації є дослідження та узагальнення теоретичних положень статевого виховання школярів указанного періоду.

На початку 60-х років ХХ століття виходять у світ численні праці статевої проблематики.

Так, Т.Атаров у книзі “Питання статевого виховання” (1959) зазначає, що завдання педагогічної громадськості щодо статевого виховання дітей та молоді на сучасному етапі полягає у тому, “щоб порушити нейтралітет і “змову мовчання” у цьому серйозному

питанні” [1: 28]. Автор розглянув питання статевого виховання та ролі шкільної гігієни, статевої зрілості, морального виховання молоді, гігієни шлюбу (шлюбний вік, форми сім’ї, статева гігієна, статева мораль). Ефективним шляхом вирішення завдань статевого виховання школярів Т.Атаров вважав проведення курсу шкільної гігієни та моральне виховання учнівської молоді. “Широке проведення пропаганди основ біології та гігієни серед населення, а також боротьба за здорові погляди на статеve життя є важливими завданнями комуністичного виховання” [1: 35].

Актуальні питання статевого виховання молоді з позицій комуністичної моралі розглянув М.Чучелов у брошурі “Про статеve виховання” (1964). Автор підкреслив важливу виховну роль школи, сім’ї та громадськості у вихованні правильної статевої поведінки молоді і наголосив на шкідливості статевої розпусти: “Ми не можемо дивитися на форми статевого життя як на особисту справу окремого громадянина. Статева розпуста являє собою небезпеку для суспільства, оскільки неправильна статева поведінка відбивається на житті людини в цілому” [11: 28].

Складні та актуальні питання статевого виховання дітей і молоді підіймаються у працях віце-президента Академії педагогічних наук СРСР, доктора біологічних наук А.Хрипкової “Розмова на складну тему” (1970), “Продовжимо розмову на складну тему” (1973): неприпустимість замовчування статевої тематики, необхідність цілеспрямованого та систематичного виховного впливу з боку сім’ї та школи, врахування не лише морального боку проблеми, а й соціально-гігієнічного аспекту у статевому вихованні. Дослідниця вказує на низьку ефективність існуючої системи статевого виховання та просвіти молоді: “у середньому 16 % хлопчиків і дівчаток отримали перші відомості про статеve життя у школі, 6–7 % – від батьків, решта – з випадкових джерел” [10: 3–4].

На даному етапі розвитку педагогічної науки унікальним по-суті став внесок педагога-новатора Василя Сухомлинського у теоретичну розробку та практичну реалізацію засад статевого виховання підростаючого покоління (“Книга про любов”, “Народження громадянина” (1970)).

У педагогічній спадщині В.Сухомлинського підкреслюється виховна роль сім’ї у становленні людської особистості, вихованні загальнолюдських ідеалів, гуманістичного ставлення до людини. Взаємини батька й матері – вирішальний приклад в цих відносинах. Багато уваги проблемам статевого виховання приділяв педагог у листах до рідних дітей: “Листах до сина” та “Листах до доньки” [9].

Значну увагу педагогічним аспектам статевого дозрівання в органічному поєднанні з питаннями статевого виховання було приділено у книзі Д.Колесова та Н.Сельверової “Фізіолого-педагогічні аспекти статевого дозрівання” (1978).

Розробку теоретичних питань статевого виховання Д.Колесов продовжив у книзі “Бесіди про статеve виховання” (1980). Мету статевого виховання учений визначив як оволодіння підростаючим поколінням моральною культурою у взаємовідносинах статей, виховання потреби та прагнення у молоді керуватися нормами моралі у міжстатевих стосунках. Автор підкреслив, що мета та завдання статевого виховання впливають з суспільних інтересів. Найбільшої ефективності у статевому вихованні молоді, на його думку, можна досягти лише за умови спільної діяльності школи, сім’ї та громадськості [6].

У 1982–1985 роках Д.Колесов разом з А.Хрипковою видають низку посібників для учителів: “Дівчинка – підліток – дівчина”, “Хлопчик – підліток – юнак”, в яких висвітлюють питання соматичного і статевого розвитку хлопчиків та дівчат, розглядається проблема профілактики та попередження венеричних захворювань, гігієни статі а також питання підготовки молоді до сімейного життя.

Проблеми статевого виховання, психогігієни статі та необхідності підготовки молоді до сімейного життя знайшли широке відображення у працях лікаря-практика, кандидата медичних наук В.Кагана (“Батькам про статеve виховання” (1989), “Статеve виховання дівчинки в сім’ї” (1990), “Вихователю про сексологію” (1991)).

На основі емпіричних даних В.Каган розкриває фізіолого-психологічні особливості розвитку дитини, вікові взаємовідносини дітей та підлітків обох статей. Система статевого

виховання молоді розглядається автором у таких аспектах: сучасні моделі, принципи та основні напрями статевого виховання, програми статевого виховання, школа та сім'я, пропаганда здорового способу життя.

На думку дослідника, основні напрями статевого виховання складають:

- 1) статево-рольове виховання;
- 2) сексуальне виховання;
- 3) дошлюбна підготовка;
- 4) підготовка до відповідального батьківства;
- 5) формування здорового способу життя [5: 226].

Вагоме наукове обґрунтування медико-педагогічні проблеми статевого виховання молоді отримали у спільних працях В.Кагана з професором Ленінградського педіатричного медичного інституту Д.Ісаєвим ("Статеве виховання та психогігієна статі у дітей" (1979), "Статеве виховання дітей" (1988)). Автори дали визначення меті, завданням, принципам, змісту, шляхам та методам статевого виховання [3: 85].

Д.Ісаєв та В.Каган виступили проти суто медичного спрямування статевого виховання. На їх думку, медичні працівники повинні проводити консультації та підготовку батьків, учителів та інших працівників дитячих установ у галузі медико-гігієнічних питань статевого виховання.

Автори приходять висновку, що статеве виховання "...це не окремі випадкові заходи на зразок лекцій чи бесід. Воно має проводитися постійно, послідовно та систематично, зі зміною змісту і форми відповідно розвитку дитини" [4: 22].

Б.Малахов у книзі "Статеве виховання підлітка" (1981) зазначає, що статеве виховання не слід відокремлювати від морального, від загальної культури, від норм та правил, що визнані суспільством [7: 4]. Автор розглядає наступні проблеми: про кохання і дружбу, що повинна знати кожна дівчина, що повинен знати кожен юнак, принципи статевого виховання підлітків у сім'ї, алкоголь та нащадки. Також у книзі містяться методичні рекомендації з проведення бесід на теми статевого виховання.

У "Бесідах про статеве виховання" (1982) О.Добрович розглядає принципи організації статевого виховання молоді від дитячого до юнацького віку, дає рекомендації батькам щодо інформації статевого характеру, яку має засвоїти дитина. "Доки педагоги дискутують один з одним та з медиками про те, що можна знати дітям, а що ні, батькам самим доводиться відгороджувати своїх дітей від сексуальних травм та міфів..." [2: 11].

Вищезазначене дає підставу стверджувати, що пильна увага педагогів була приділена питанням важливості та необхідності проведення статевого виховання дітей у сімейному колі. У контексті своїх праць науковці висвітлювали роль сім'ї (а також школи, лікарів, громадськості, засобів мистецтва та ін.) у статевому вихованні. Разом з цим, слід відзначити і появу наукової літератури, спеціально призначеної для батьківської аудиторії: Д.Колесов, А.Хрипкова "У сім'ї син та донька" (1985), М.Шушунова "Морально-статеве виховання дітей у сім'ї" (1985), Т.Говорун, О.Шарган "Батькам про статеве виховання дітей" (1990) та ін.

Також на даному етапі з'являються наукові праці та розвідки з проблем підготовки молоді до шлюбу і подружнього життя. Серед них можна назвати дослідження таких авторів: В.Зацепін "Про подружнє життя" (1978), "Ми та наша сім'я" (1983), "Сім'я" (1989), "Молода сім'я: Соціально-економічні, правові, морально-психологічні проблеми" (1991); А.Харчов "Шлюб та сім'я у СРСР" (1979); М.Вовчик-Блакитна "Підготовка молоді до сімейного життя" (1984); Л.Зюбіна та О.Храмцова "Підготовка школярів до шлюбу та сім'ї" (1985). На сторінках зазначених праць науковці розкривають питання: необхідності створення сім'ї, виконання сімейних та батьківських обов'язків, побудови гармонійної психологічної атмосфери, місця і ролі чоловіка та жінки у шлюбі, особливостей статевого життя подружжя та ін.

У 60–90-ті роки ХХ століття питання необхідності статевого виховання дітей шкільного віку, його педагогічні аспекти, принципи, вікові особливості та т. ін.

розглядаються на сторінках періодичних видань (“Питання психології”, “Радянська педагогіка”, “Радянська школа”, “Советская педагогика” та ін.).

Автори публікацій (Г.Бельська, Х.Бреслав, В.Колбановський, І.Кон, Е.Костяшкін, А.Петровський, А.Хріпкова, І.Юнда та ін.) засудили позицію ігнорування статевого життя підростаючого покоління, яку тривалий час займали медична та педагогічна науки, наслідком чого стала недостатня кількість наукового матеріалу для розробки обґрунтованих рекомендацій; указує на вирішальну необхідність правильної педагогічної позиції педагога у питаннях оцінки статевої поведінки школярів; розкрили недоліки на шляху здійснення правильного статевого виховання школярів: недооцінка проблеми, слабка наукова інформація, обмежена кількість популярних посібників для батьків та вихователів і майже повна їх відсутність для старшокласників.

Суттєвою рисою даного періоду, що характеризує піднесення педагогічної науки на вищий щабель рівня наукового пізнання, є поява спеціальних історико-педагогічних та експериментальних дисертаційних досліджень, присвячених висвітленню питань статевого виховання підростаючого покоління, серед яких: “Моральна підготовка старшокласників до особистого життя” (Барський В.І., 1966); “Виховання товариських і дружніх стосунків між хлопчиками та дівчатками у школі-інтернаті” (Кунц О.Р., 1969); “Диференційований підхід до хлопчиків та дівчаток – важлива умова ефективності навчально-виховної роботи в школі” (Абаєва Т.Ю., 1970); “Статеве виховання старших школярів як морально-педагогічна проблема” (Верб Л.Я., 1972); “Моральні основи статевого виховання старшокласників / На матеріалі сільських шкіл” (Карпиков В.Г., 1972); “Педагогічні основи статевого виховання старшокласників” (Постолатьев П.Ф., 1974); “Фізичне виховання як засіб морально-статевого виховання в юнацькому віці” (Сахарова З.С., 1975); “Моральні основи статевого виховання підлітків у навчальній та позакласній роботі з фізичної культури” (Яруллін Р.Х., 1986).

Дослідники розглядають взаємовідносини представників протилежної статі як невід’ємну частину загального процесу комуністичного виховання, що має проводитися з урахуванням розвитку учнів та їх режиму життя; підкреслюють думку про відповідальність школи за моральну позицію вихованців у статевій сфері; визначають оптимальні умови переключення статевої енергії школярів у русло позастатевої дружби та товариськості з ігноруванням інтимного забарвлення стосунків хлопчиків та дівчаток.

Другою характерною особливістю даного етапу, на нашу думку, є формування санітарно-гігієнічного напрямку у підходах до статевого виховання школярів. Це підтверджується появою значної кількості наукової літератури, серед якої: низка праць А.Шібаєвої: “У сім’ї росте донька” (1966), “Орієнтовна бесіда з ученицями 9–10 класів” (1966), “Батькам про статево-гігієну дітей” (1970), “Соціально-гігієнічні аспекти статевого виховання дівчаток та дівчин” (1970); методичний посібник для лікарів М.Шенінг-Паршиної та А.Шібаєвої “Санітарна просвіта з охорони здоров’я жінок” (1967); посібник для вчителя В.Анісімової, Є.Машкіної “Гігієнічне та моральне виховання учнів” (1985).

Також у періодичних виданнях (“Здоров’я”, “Радянська охорона здоров’я” та ін.) публікуються статті, присвячені висвітленню санітарно-гігієнічного аспекту у статевому вихованні: Є. Шершенєвої “Про статево виховання” (1962), І.Трутнева “Деякі питання статевого виховання” (1964), Д.Орлової “Розмова про статево виховання” (1965), М.Соломіна “Про пропаганду санітарно-гігієнічних навичок у статевому виховання підлітків та молоді” (1969), Р.Якобашвілі “Гігієнічне виховання населення з питань сексуального здоров’я” (1984) та ін.

Зазначений період завершується 1991 роком, що кладе початок новій хвилі розвитку та дослідження проблеми статевого виховання підростаючого покоління у межах незалежної Української держави, що може бути предметом подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Атаров Т.С. Вопросы полового воспитания. – М., 1959. – 107 с.
2. Добрович А.Б. Беседы о половом воспитании. – М., 1982. – 95 с.
3. Исаев Д.Н., Каган В.Е. Половое воспитание детей: Медико-психологические аспекты. – Л.: Медицина, 1988. – 160 с.

4. Исаев Д.Н, Каган В.Е. Половое воспитание и психогигиена пола у детей. – Л.: Медицина, 1979. – 184 с.
5. Каган В.Е. Воспитателю о сексологии. – М.: Педагогика, 1991. – 256 с.
6. Колесов Д.В. Беседы о половом воспитании. – М., 1980. – 192 с.
7. Малахов Б.Б. Половое воспитание подростка. – Л., 1981. – 36 с.
8. Сухомлинська О.В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. В кн. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1976. – 656 с.
10. Хрипкова А.Г. Разговор на трудную тему. – М., 1970. – 62 с.
11. Чучелов Н.И. О половом воспитании. – М., 1964. – 32 с.

УДК 371.14

Матвеева Н.О.

ДІЯЛЬНІСТЬ МЕТОДИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (1945–1990 РОКИ)

У даній публікації проаналізовано організацією роботи методичних об'єднань у 1945–1990-х роках та визначено мету, завдання, форми і напрямки їх роботи.

In this article the organization of work of methodical associations in 1945-1990th has been analyzed, their aim, tasks, forms and lines of work have been defined.

У нинішній складний період розвитку та вдосконалення освіти сучасна школа вимагає реорганізації управлінської діяльності та вироблення нових підходів до технологічного забезпечення навчального процесу. А оскільки успіх справи відновлення школи вирішують насамперед педагогічні кадри, то першочергового значення набуває проблема перебудови системи підвищення кваліфікації цих кадрів, серед ланок яких важливе місце посідає методична робота у школі. Справжня майстерність вчителів визріває, шліфується тільки у процесі їх діяльності та спілкування. Цим, очевидно, можна пояснити ту увагу, яка приділяється методичним об'єднанням вчителів на протязі всієї історії школи. Роботу в методичних об'єднаннях відносимо до групової творчості, що сприяє не тільки загальному професійному росту учителів, але і розвитку кожного вчителя як особистості, формування тих цінних орієнтацій, які лежать в основі його творчої активності. У процесі спільної діяльності вчителів в цьому випадку формуються спільні мета, інтереси, потреби, ідеї, почуття, тобто все те, що ми називаємо груповою свідомістю. **Актуальність** нашого дослідження визначається необхідністю підвищення професіоналізму педагогічних кадрів; створення умов в сучасній школі для того, щоб кожен вчитель міг найбільш творчо розкрити свої здібності, талант, набути навичок дослідницької роботи, розвивати ініціативу та здійснювати творчий пошук, використовувати передовий педагогічний досвід. **Мета** нашого дослідження – простежити за організацією роботи методичних об'єднань у 1945–1990-ті роки та визначити мету, завдання, форми і напрямки їх роботи. На сьогоднішній день нам відомі дослідження з питань загальнопедагогічної підготовки вчителів (О.А.Абдуліна, Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін); самоосвіти педагогів (С.Г.Вершловський, В.М.Козієв, О.Г.Мороз, П.І.Підкасистий); управління освітою (В.І.Бондар, В.І.Маслов, В.В.Сагарда); безперервності педагогічної освіти (В.І.Луговий, Є.М.Павлютенков, Р.І.Хмелюк); підвищення кваліфікації педагогів (С.В.Крисюк, М.Ю.Красовицький, О.П.Тонконога, П.В.Худоминський); методичної роботи з педагогічними кадрами (Т.І.Беседа, Г.С.Данилова, І.П.Жерносек, В.І.Пуцов) та інші.

Відомо, що основа знань, практичних умінь і навичок учнів закладається в початкових класах. Аналіз шкіл у період 1945–1990 років показує, що вчителі початкових класів наполегливо боролись за піднесення якості уроків, вміло поєднували навчання з суспільно-